

NEČYSTATOS FENOMENOLOGIJA

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos
pamoksle apie šeštąjį Dievo įsakymą

ARŪNAS SVERDIOLAS

Dvi kultūros vienoje

Pradėsiu nuo sociologinio pobūdžio pastebėjimo, kuris man buvo postūmis pradedant nagrinėti Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos tekstą. Krinta į akis, kad nors pamokslas, skaitytas 1819 metais Kretingos bažnyčioje, matyt, turėjo būti skirtas beveik išimtinai valstiečių publikai (istorikai mane pataisys, jei klystu¹), pamokslas neabejotinai yra vadinamosios aukštostosios kultūros tekstas. Atrodo svarbi šio teksto ir valstietiškos auditorijos sandūra.

Toji sandūra aiškiai matyti jau stilistinėje teksto plotmėje: cituojama lotyniškai, tuo pat išverčiant į žemaičių „dialekta“, kaip Pabrėža pavadinė tarmę viename laiške, – turbūt tik literatūriškai kultivuotam žmogui suvokiamą ir miela stilistinė priemonė. Kita tos pačios plotmės smulkmena yra labai aiškus pamokslø suskirstymas; turiu galvoje ne tik paties teksto kaip „partitūros“ detalų suskirstymą pamokslø „atlikėjo“ patogumui, bet ir šio skirstymo įtraukimą į paties pamokslø tekštą: nusakymą iš anksto, apie ką bus kalbama. Tai, sakyčiau,

¹ Pabrėžos pamoksle nėra jokios nuorodos į kitokius adresatus, negu kaimo žmonės. Kaip buvo su Žemaitijos lietuviškai kalbančiais bajorais? Kokie buvo Kretingos miestiečiai XIX amžiaus pradžioje? Išsamesnė pamokslø klausytojø sociologinė charakteristika kai kuriais atvejais būtų svarbi.

„akademinis“ įprotis. Pagaliau kai kurios leksinės teksto ypatybės – kad ir vartojamas žodis „desperacija“. Ar valstietis galėjo suprasti, ką reiškia desperacija? Turiu omenyje ne tik lotynišką žodį, bet ir jo žymimą dvasios būseną. Šie stilistiniai mažmožiai signalizuoją, kad klausimas apie „dviejų kultūrų“ santykį realus.

Turinėliau šis santykis atsiveria atkreipus dėmesį į tai, kas pamoksle cituojama. Daugiausia nuorodų iš Biblijos: iš Senojo Testamento – Pradžios, Tobito, Patarlių, Psalmių, Ekleziasto, pranašų Jeremijo ir Joelio knygų, iš Naujojo Testamento – Mato, Morkaus ir Luko evangelijų, kelių apaštalo Pauliaus laiškų ir švento Jono Ajj reiškimo. Taip pat cituojami šventieji Augustinas, Grigalius Didysis ir Remigijus. Pastarasis yra retas ir turėjau pasižiūrėti enciklopedijoje, kad sužinočiau, jog tai 438–530 metais gyvenęs Reimso vyskupas. Iš jo raštų išlikę tik keli laiškai. Bet du pirmieji – pamatiniai autoriai. Cituojami įvairūs Bažnyčios visuotinio Tridento susirinkimo nuostatai. Beje, vadiniuosi uose ryžtuose (1806) Pabrėža sau pasižymi, kad tuos norminius nuostatus reikia dažnai persiskaityti.² Pasakodamas Dievo bausmės pavyzdį – kaip drambllys iltimis perdūrė sventoteriautojų porą, Pabrėža nurodo Romae Tito Imperatore. Jis taip pat užsimena apie pavyzdžius iš savo skaitytų nenurodytų knygų. Tai per tūkstantmečius ištisusi tradicija. Jos tekstai istorijoje ir dvasios ar kultūros istorijoje konkretiai lokalizuojami. Aiškus laiko ženklas yra Tridento susirinkimas, kurio problematika gyva Pabrėžos tekste.

Visa ši tūkstantmečių tradicija steigianti bei sauganti knyginių kultūra per pamokslus patenka į valstietišką terpę. Kad geriau suprastume šį reiškinį, svarbu būtų aiškiau įsivaizduoti, kokios lietuviškos knygos buvo išleistos iki 1819 metų valstiečiams skaityti, o svarbiausia – kokios realiai buvo skaitomos

² Žr. Viktoras Gidžiūnas O.F.M. Jurgis Ambraziejas Pabrėža (1771–1849), Roma–Vilnius: LKMA, 1993, p. 242.

Žemaitijoje, kaip plačiai jos skrido ir kokį darė poveikį. Kokie kiti aukštosios kultūros dalykai, tekstai ir kūriniai aktyviai funkcionavo šio regiono kaimiško sociumo akiratyje? Šventraštis turbūt pasiekdavo valstiečius tiktais garsiai skaitomas bažnyčioje, pamokslininkų cituojamas, išverčiamas ir komentuojamas?³ Pabrėžos citatos, matyt, jo paties išverstos.

Sugedusi prigimtis buvimo-žinojimo plotmėje

Iš teksto organizavimo priemonių atkreipia dėmesį grynai intelektualinio pobūdžio dilemos iškėlimas pačioje pamokslo pradžioje: apaštolas Paulius Laiške efesiečiams liepia nė neminioti „nečystatos“, bet I laiške korintiečiams jis sako, jog ganytojui teks atsakomybė, kad nepamokė apie nuodėmes. Taigi, negalima nė mineti, bet nutylėjimas užtraukia atsakomybę – dilema, Pabrėžos iškelta iš paties Pauliaus tekstu. Žinojimo-nežinojimo santykis, kuris už šios dilemos slypi, pats yra dilemiškas ar dialektiškas. Iš vienos pusės – žinojimas pavojingas dalykas, o nežinojimas yra susijęs su nekaltybe. Adomas ir Ieva iki nuopolio nežinojo nuodėmės ir buvo nekalti. Po nuopolio atsirado žinojimas (Adomas ir Ieva atpažįstami kaip nusidėję iš to, kad žino). Pirminės nuodėmės iškreiptai žmogaus prigimčiai nežinojimas jau nėra nekaltumo ženklas, bet savivokos trūkumas – nežinoma, kuo esama iš tikrujų. Buvimas ir atrodymas atskiria ir regimybė pasidaro klaidinanti regimybė. Dabar nežinoti nuodėmės – reiškia nežinoti savo prigimties. Tokia yra Pradžios knygoje pirmutinės nuodėmės teologemos pagalba užfikuota vidinė nuodėmės–žinojimo dialectika.

³ Beje, 1816 metais buvo išspausdinta ir platinta (taip pat ir Žemaitijoje) Juozapo Arnulfo Giedraičio išversto Naujojo Testamento 5000 egzempliorių. Žr. Aldona Prašmantaitė, „Biblijos platinimas Lietuvoje XIX a. pradžioje“, *Naujasis Židinys*, 1993, nr. 2.

Tad pamokslininko prabilimas yra aiškus praktinio proto sprendimas, preferencija – vienos vertybės iškėlimas virš kitos. Apsisprendžiant pirmasis apaštalo draudimas subordinuoja mas antrajam ir prabylama apie „nečystatą“ (priešinasi dar ir įprastinis drovumas – tenka kalbėti jaunuomenės akivaizdoje. Dilema gyva ir klausytojui: Pabrėža kalba apie nečystatos nuodėmės *smarvę*. Smarvė tokia, kad neįmanoma kalbėti apie dalyką. Tai labai neįprasta kvapo ir žodžio sandūra: ne, sakykime, tamsa kliudo matyti, bet „objekto“ smarvė – betarpiskas agresyvus poveikis – trukdo jį aptarti. Pabrėža kviečia melstis, kad Jėzus neutralizuotų šių kvapą ir galima būtų kalbėti ir aptarti nuodėmę.).

Ale didesnė bėda lauka munės, jei kas ant Sūdnos Dienos šauksias pri Dievo, jog par nesakymą kunegų prapuolė iš nežinojimo.

Sielų išganymas – pagedusios prigimties atitaisymas (Kristaus ir Bažnyčios darbas) – svarbesnis dalykas. Pagedusią prigimtį reikia taisyti žodžiu. Pabrėžos, kaip pamokslininko, darbas kritinis, demaskuojantis: tai nuodėmės – šiuo atveju „nečystatos“ – atskleidimas už tariamo nekaltumo regimybės. Akivaizdžius nusidėjimus skaitybei Pabrėža pamini ir var-dina, bet sako, kad jie nėra problema, kadangi juos visi atpažįsta, laiko tuo, kas jie yra. Problema yra nečystos intencijos. Apie šių posūkį vidujybės link kalbėsime kiek toliau. Beje, nuodėmėms skirta žymi išlikusių Pabrėžos pamokslų dalis.

Kitas Pabrėžos įvedamas dilemos matmuo yra nuotolis tarp „pirmųjų“ krikščionių ir „mūsų amžiaus“, „paskučiausiuju mūsų laikų“ krikščionių. Pasak Pabrėžos, tai moralinis nuotolis tarp buvusio „šventabulyvumo“ ir esamos daugybės „ne-skaistumo“. Lyginimas yra savojo laiko nenaudai – nuo pirmės bažnyčios iki dabarties išryškėja progresuojantis žmogaus prigimties gedimas arba korupcija. Pabrėža retoriškai klau-sia Pauliaus, ką tas pasakytu šitai pamates – laikų gretinimo

formulė, kuri atveria savito istorizmo plotmę ar istorinės gelmės matmenį: Pauliaus laikai, anot Pabréžos, buvę „šventablyvi“.

Bet pats Paulius kalba apie pastarąjį būklę tik būsimuoju laiku ir liepiamąja nuosaka.

Tegu nebeviešpatauja jūsų mirtingame kūne nuodėmė, kad vél nepasiduotumėte jo geismams. Ir neduokite nuodėmei savo kūno narių, kaip nedorybės ginklų, bet paveskite Dievui [...] savo narius – kaip teisumo ginklus. Jumyse neturi viešpatauti nuodėmė: jūs ne įstatymo, bet malonės galioje.

(Rom 6, 12-14)

Kalbant apie malonės gausos tvarką, malonės galią ir santykį su ja, galioja teisingo gyvenimo, pirmiausia apibūdinamo kaip nepasidavimas geismams, kriterijus. Atkreiptinas dėmesys į kelias Pauliaus kalbėsenos gramatines detales: „jūs“ yra kitas žmogus, antrasis asmuo daugiskaitoje, arba bendrija. Be to, čia atsiranda liepamoji nuosaka: formulės „tegu viešpatauja“ ir „neturi viešpatauti“ yra reikalavimai, priesakai, o ne faktų konstatavimai. Savo reikalavimais Paulius steigia bendriją.

Tad progresuojantis gedimas, apie kurį kalba Pabréža, yra jau „antrinis“. Pagedusios prigimties samprata išdėstyta Biblijoje. Vienas iš svarbiausių jos autoriu yra kaip tik apaštolas Paulius. Pabréža ant pirminio ir pamatinio sugedimo užkloja antrinį. Taip atsiranda sugedimas „kvadratu“ – sugedusios prigimties tolimesnio gedimo istorija.

Taigi bendrijai, kuri negalėjo raiškiai suvokti istorinės kai-
tos, nes neturėjo raštiškos atminties, o pati sukosi neistori-
niame metinio laiko cikle, kalendoriniame laike (seniai pastebėta, kad lietuvių tautosaka neišsaugojo bent kiek rišlesnės istorinės atminties), siūlomas istoriosofinis mąstymo matmuo.
Tiesa, gedimo samprata šiuo atžvilgiu gana paprasta – galima sakyti, tai savotiška mitologema, nesvetima ir tradicinei ciklinio laiko kultūrai, kurioje gyva šventos pradžios ir visuomet pagedusios dabarties prieštata.

Bet tekste esama ir kitų bendrijos, su kuria tapatinami ir patys tapatinasi klausytojai, rėmę ne-fizinio išplėtimo ir komplikavimo priemonių – sakykime, kalbėjimas daugiskaitoje apie nuodėmingumo susietų žmonių gyvenamas „vietas ir laikus“. Ypač svarbūs laikai. Suprasti, kad „savi“ žmonės – krikščionys – gyvena ne tik skirtingose vietose, bet ir kokybiškai skirtingais laikais, – nemenkas uždavinys kultūrai, kurioje vyrauja ciklinis kalendorinis laikas.

Pagaliau Pabréža kalba apie europinės dvasios istorijos dalykus. Ispūdingiausias filosofų paminėjimas.

Tegul tada naujos mados piliozopai, arba eiškiaus sakant, palaistuviai, kurie darbais savo atstojo nuo vieros, o kurių daug jau rados ir tarp prasčiokų pačių, tegul gerai įsideda, jog nėra né vieno grieko nečysto, tyčiomis padaryto, kurs nebūtum esąs grieku smertelnu.

Įdomus klausimas, kiek tarp pačių prasčiokų galėjo realiai atsirasti filosofų pasekėjų. Tačiau jei į šį klausimą būtų neįmanoma apibrėžiau atsakyti, jei idėjų poveikio nėra ar ji sunku aptikti, tai vis dėlto lieka (ypač profesionalios filosofijos neturinčią bendriją nagrinėjant) svarbus dalykas – kad nepaisant to, ar realus buvo tasai poveikis, filosofų nuomonių pagalba mėginama atpažinti ir kvalifikuoti realią žmonių galvoseną. Tiesa, lieka savito aukštosios kultūros ribotumo galimybė – kad autorius sukasi savo skaitybos problematikos rate, „uždėdamas“ jos kategorijas ir sampratas ant kitokios socialinės tikrovės. Tikrovė tuomet liktų neapčiuopiam...

Kiti pamoksle minimi dvasios istorijos dalykai, priklausa nečystatos istorijai, yra teatras, rašomos ir skaitomos begėdiškos knygos, paveikslai ir skulptūros (pastarosios siejamos su kaimo šventėmis). Vėlgi svarbu būtų išsiaiškinti, kiek šie dalykai buvo aktualūs bendrijai, į kurių kreipėsi pamokslininkas. Neturint konkretių duomenų, tenka laikytis prielaidos, kad Pabréža pažino žmones, šalia kurių gyveno ir kuriuos mokė.

Fenomenologija ir argumentacija

Minėjau Pabrėžos pamokslo aiškų suskirstymą. Yra keturios stambios dalys: 1. „Apei nečystatą“, 2. „Apei špetnumą to grie ko“, 3. „Apei karones už tą grieką“, 4. „Apei spasabus ant atsi kėlimo iš nečystatos“. Jos nevienodo ilgio: pirmoji užima apie du trečdalius pamokslo teksto, o ketvirtijoje vien punktais su žymėta, kas pasakyti. Galbūt tai nuoroda į tolimesnį dėsty mą, nes Viktoras Gidžiūnas Pabrėžos monografijoje mini ant rąja šio pamokslo dalį – *Ožbęgms Sakima apey Szesztą Prisakima Dyiwa*, esančią kitame rankraštiniame pamokslų rinkinyje.³ Ilgesni pamokslai kartais buvo sakomi per du kartus. Taigi apie teksto visumą ir kompoziciją spręsti negalime.

Tekste skirių du klodus: pirmasis daugiau ar mažiau sutampa su Pabrėžos 1-a. dalimi. Ši klodą apibūdinčiau kaip nečystatos fenomenologiją, jos daugialypio reiškinii lauko aprašymą. Antrasis klo das atveriamas 2-oje, 3-oje ir 4-oje dalyse. Jি vadinu argumentacija. Dabar norėčiau susikaupti ties nečystatos fenomenologija.

Dar viena metodinė pastaba. Nagrinėdamas ši pamokslą, tekštą, prilausantį moralinės teologijos sričiai, peraiškinu kaip praktinės filosofijos tekštą. Moralinė teologija apibrėžiama kaip „...mokslas apie žmogiškuosius veiksmus, siekiančius galutinio tikslo, pažinto apreiškimo keliu ir prieinamo malonės pagalba“⁴. Jos objektas yra sąmoningi ir laisvi žmogaus veiksmai sasajoje su minėtais transcendentiniai dalykais – apreiškimu ir malone. Peraiškinant moralinę teologiją kaip praktinę filosofiją, apreiškimas ir malonė turi būti suskliausti

⁴ Pamokslay Wayringosy Materyjos (Viktoras Gidžiūnas, op. cit., p. 166.). Tarp kitko, atkreiptinas dėmesys į šio pamokslo ilgi – per valandą jo nepasakyti. Klausytojai buvo rimti.

⁵ Viktoras Rimšelis, M.I.C. „Moralinė teologija“, Lietuvių enciklopedija, t. XIX, Boston: LAL, 1959, p. 259.

ir, pavadinus argumentaciją, atidėti į šalį. Argumentacijai šia prasme priklauso ne tik grindimas, bet ir savitos teologinės tezės ar postulatai – dogmos. Antgamtinė pagalba, taip svarstant, lieka teksto postulatais, kurių veikimas suspenduojamas. Taip svarstant, pamokslas pavirsta praktinės filosofijos tekstu – vidujybės vadovėlio skyriumi. Nuodėmklausys tuomet suprastinas kaip moralybės specialistas. Jo, kaip kunigo, transcendentiniai īgaliojimai – Dievo vardu atleisti nuodėmes – paimami į skliaustus kaip nesvarstoma tezė.

Taip atsiveria teksto plotmė, kurią savo kultūros teorijoje nagrinėja Vytautas Kavolis, kalbėdamas apie tai, kaip kultūros moralizuoja. Moralizavimas yra vertybiskai neutralus terminas, žymintis tai, kaip įvairios kultūros saugo ir skleidžia savo vertybes. Tačiau filosofinės analizės skirtumas nuo kultūros teorijos būtų tas, kad filosofijoje galioja savito refleksinio patikrinimo reikalavimas – reikalavimas „primąstyti“ interpretatorių prie interpretuojamo dalyko, stoti svarstomo teksto akivaizdoje. Kai šis reikalavimas daugiau ar mažiau realizuojamas, šitai vadinama imanentiniu humanistikos egzistencialumu ar hermeneutiškumu. Galbūt skamba kaip paradoksas, bet kaip tik teofanijos, dievoraiškos suspendavimas īgalina stojimą teksto akivaizdoje ar, atsargiau šnekant, priartėjimą prie jo. Kai Dievas netampa fenomenu, teologinės argumentacijos paėmimas į skliaustus atveria prieigą prie religiškai motyvuoto teksto prasmės.

Nečystatos fenomenu laukas

Turbūt daugeliui skaitant ši pamokslą daro įspūdį nečystatos fenomenų konkretumas ir jų lauko platumas. Pabrėža elgiasi siek tiek panašiai į botaniką, kuris renka tam tikrame regione aptinkamus floros egzempliorius ir yra įdėmus niuansams,

porūsiams, kazusams. Bet nečystatos fenomenologijos tikslas nėra botaninės nomenklatūros papildymas, aptiktų „rūšių“ identifikavimas ar klasifikacija. Tam tikra prasme jis net priešingas – reiškinį įvairovėje reikia atpažinti vienui vieną „rūšį“ – būtent nečystatą. Tasai atpažinimas, kvalifikavimas kaip nuodėmės (mirtinos nuodėmės, jei ji padaroma laisvu apsiplendimu⁵) reikalingas tam, kad galima būtų išpažinti ją nuodėmklausui. Gailestis dėl nuodėmės, jos išpažinimas ir atleidimas žmogu išlaisvina. Nečystata pirmiausia yra savita sąmonės intencija, o atitinkamas nuodėmingas elgesys – šios intencijos pasekmė. Nečystatos fenomenologija – savotiškas vidujybės vadovėlis. Vidujybės mokslas yra ne kas kita kaip psychologija, tik ne moderniaja, XIX amžiaus pabaigoje susiformavusio empirinio mokslo, o senaja filosofinės psychologijos, kaip psychēs galių eksplikacijos, psichikos kaip tam tikro buvinio filosofinio apmąstymo, prasme. Sakykime, atmintis yra ne tik realios psichikos veikimo mechanizmas, bet ir būtovės saugos ir jos veiklumo, aktualios egzistencijos salygų užtikrinimo priemonė.⁶ Beje, Pabrėža yra parašęs knygelę *Perkratymas saužinės*, skirtą penitentui, nuodėmių išpažintojui. Ji turi padėti žmogui analizuoti savo vidujybę, kvalifikuoti savo intencijas. Tam pačiam tikslui skirta nemaža jo pamokslų,

⁵ Daugelyje vietų yra laipsniavimas, nors jam išreikšti Pabrėža neturi konceptualinių priemonių. Tai jau gramatikos galimybes peržengiančio nuodėmklauso įžvalgos subtilumo dalykai: Pabrėža laipsniuoja mirtinumą – yra „smer telnesnis“ ir netgi „smertelniausias“ griekas – „Muno amžiuo girdėjau, ir kelis kartus, kad vietomis vyriškieji su motriškosėms vienkartu eita į pirtį. Tokie palaidūnai smertelniausiai griešija“.

⁶ Algis Mickūnas yra pastebėjęs, kad „lietuviai neturi psychologijos“, tai yra nesuvokia savęs vidujybės terminais. Susitikęs su savo giminėmis, kurie buvo ištremti į Sibirą, jis prašė papasakoti, ką jie ten išgyveno. Jie atsakę, kad buvo labai sunku, bet pavasarį, kai atšilo, pasisodinę daržovių ir taip liko gyvi. Mickūnas komentavo, kad raiškiausia buvo vitalumo plotmė – gyvybės išsaugojimas – tematinė plotmė, apie kurią jie kalbėjo. Tieki pasirodo pasako ma apie savo žmogiškąjį būklę.

yra ir atskiras tekstelis: *Pridotals pri Klausyma korios ir tokiys Okazyiys artyi i grieką wedątys.*⁷ Jame, kaip rašo Viktoras Gidžiūnas, „visos nuodėmių progos aprašomas 30 skyrelių“.⁸

Šiame pamoksle Pabrėža sako, kad bjauriausius griekus vi si atpažista. Veiksmus nesunku kvalifikuoti. „Bet yra dar kiti griekai nečysti, kurių nekurie anė už mažiausį grieką netur, o vienok nieko tai anims nemačij, nes kiek sykių dasileid, tiek sykių visados smertelnai sugriešij.“ Sunkumą sudaro intencijos – vidujybės plotmė. Čia pasukama į vidų.

Aprašomų fenomenų laukas labai platus. *Lietuvių kalbos žodynai* sako, kad nečystata yra 1. nešvarumas ir 2. ištvirkavimas bei gašumas. Pabrėžos šio lauko aprašymas vėlgi kiek panašus į botaninę klasifikaciją: nėra griežto jo organizavimo principo. Pabrėža duoda kelis skirtingus nečystatos griekų sąrašus, nau dodamasis skirtingomis, be abejo, tradicinėmis klasifikacijomis. Kazuistikai, vadovėliai, nuodėmių kvalifikacijos žinomi nuo viduramžių. Jis taip pat remiasi asociacijomis, kasdieniam protui savaimė aiškiais sąryšiais, jungia, kas artima. Be to, dėstyamas organizuotas retoriškai (ryškus pavyzdys – intsyvumo didėjimai ir emocinės „krizės“). Tad nuodėmės atmainų išskaičiavimų negalima suprasti vien logine prasme. Mėginsiu išskirti ir aptarti svarbiausius Pabrėžos aprašomus nečystatos fenomenų sluoksnius.

Juslės. Turbūt teoriškiausias yra nečystatos aprašymas pagal jusles. Jis aiškiai tradicinis. Ši sritis fenomenologų laikoma pačia paprasciausia – juslinis suvokimas yra tiesioginis, ikipredikatyvinis santykis su objektu, ankstesnis už bet kokį sprendimą ar samprotavimą. Juslės yra paprasciausia duoties būdai. Visos juslumo galimybės yra ir nagrinėjamos nuodėmės galimybės.

⁷ Viktoras Gidžiūnas, op. cit., p. 167.

⁸ Ibid., p. 168.

Nėr nė vieno kūno pajautimo, kuriuomi negalėtų žmogus nuosidėti priščystatą.

Išdėsčius pagal nagrinėjamų pavyzdžių dažnumą, tai:

1. „dasilitėjimas“ (jo skiriama 13 atvejų su poskyriaus. Atrodo, taktilinė nečystatos sritis pati svarbiausia. Siegmundas Freudas turbūt sakyta, kad tai turi organinę pagrindą);
2. „regėjimas“ (7 atvejai);
3. „girdėjimas“ (3 atvejai);
4. ir 5. „kaštavojimas ir uostymas“ (po vieną atvejį).

Tai paties Pabréžos priskiriami atvejai, bet kadangi juslinė duotis universal, aišku, kad beveik visus kitus atvejus taip pat galima būtų vienaip ar kitaip priskirti juslių rubrikoms (išskyrus „gryną“ vidujybę – minties ir valios nečystatas, apie kurias kiek vėliau, – tai nebe juslinės, o reflektivios duotybės sritis).

Kalba. Nors juslių sritis atrodo visaapimanti, Pabréžai to neužtenka: aptarės jusles, jis dar skiria griekus žodžių. Formaliai kalbant, tai klausos sritis, o įtraukus rašytinę kalbą, būtų ir regos sritis. Bet kalba yra savitas tikrovės duoties būdas ir Pabréža dar iki lingvistinio posūkio XX amžiaus filosofijoje šitai suvokia. Kalbant galima perduoti turinį, duoti suprasti, tad kalba gali būti ir nečystatos įrankis. Tokiu įrankiu gali būti bet koks diskursas (taip pat ir dainuojamas).

Kalba daro nuodémę vieša. „Griešija, kurie ir kurios sako: tatai munoji, tatai munasis.“ Taip išviešinamas asmenų intymus santykis. Intymaus santykio išviešinimas ir nešvankus pasakojimas yra nečystatos nuodémės plėtros priemonės. Pabréža pabrėžia jos kiekybinį aspektą: „Ir tie tiek grieķų vienkartu papildo, kiek žmonių kožnu kartu girda...“ Tai savotiška moralinė aritmetika – daugybos veiksmas. Toliau eina reikšmingumo – gradacijos pagal „stoną“ principas: „...ir dar kokio stono tie žmonys yra, tokiu ir grieķų kaltais randas.“ Tai, sakyčiau, koeficientas prieš skliaustus, kuriuose yra daugybos veiksmas.

Kalbą suprantant plačiai, kaip bet kokių ženklų sistemą, čia priskirtini dviprasmiški ženklai (Pabréža mini rodymą pirštais).

Kalbos ar ženklų sritis yra susijusi su tarpasmeniškumu. Jitarsi sudvigubina juslių (ir nuodėmių) galimybes: ženklų pagalba galima ne tik lyteti, bet leistis ar provokuoti būti lytimam („kybinti vyrišką“). Gal žaviausias būdas apibūdinamas taip: „Griešija tos, kurios žiedus nešio[j]a ant pirštais dėl privilejimo vyriškųjų ant kūlimos.“ Vyriškieji „mausto“ žiedus, o toks flirtas veda į nuodėmę.

Ženklų srityje matymą atitinka leidimas matyti arba rodymas (čia tarpsta daugiausia moteriškos – kosmetikos ir apsinuoginimo – taktikos). Uoslę atitinka „kvepinimasis aleikomis“, klausą – tėvų leidimas girdeti, gulstant vaikus toje pačioje patalpoje, kur jie patys miega, ir panašiai.

Taigi tarpasmeninėje ženklų srityje aptinkamas nečystatos multiplikavimo, jos plėtros galimybių laukas – taip ši nuodėmė dauginasi. Šis laukas Pabréžai svarbus kaip aptariamai nuodėmei sąlygų sudarymo ir jos plėtimo sritis – čia telpa pagalbininkai, gundytojai, plinta blogi papročiai.

Ženklų sričiai priklauso ir netikri žmonės – lélės. „Griešija, kas léléms bovijas. Labiausiai, jei gediškai su jomis bovijas.“ Lélės yra žmonių ženklai ir, jomis žaidžiant, galima leisti suprasti – duoti užuominas į kūniškus veiksmus. Juokas, apie kurį Pabréža ne kartą kalba, parodo nešvankios užuominos, dviprasmiško ženklo supratimą.

Ribinė ženklų sritis yra „natūralūs ženklai“. Gyvūnai lytiškai santykiaudami nenusideda, jie apskritai yra anapus gėrio ir blogio, negali nusidėti. Bet jų nuogybės ir jų tam tikrų veiksmų stebėjimas yra nuodémė, nes gyvuliai yra savotiški natūralūs žmonių kūnų ir jų veiksmų ženklai. Darinėjant gyvulių skerdienas, lyties organai gali kelti juoką – tai yra būti aliuzinėmis nuorodomis. Tokiais ženklais ir aliuzijomis gali būti

netgi „kirmeliai“: „Griešija, kurie tyčiomis stebas begėdiškai ant gyvolių, paukščių, kirmeliai“.

Kontempliacija. Šią sritį vadinu ribine ne tik dėl to, kad natūralaus ženklo savoka problemiška, bet ir todėl, kad čia ypač ryški subjektyvioji pusė: gyvulių nešvankaus stebėjimo pavyzdyme aktyvumas aiškiai priklauso pačiam stebėtojui – tai jo žvilgsnis yra „nečystas“. Tai nešvanki kontempliacija, *voyeurisme*, kuriam iki šiol nėra lietuviško atitikmens net tarpautinių žodžių žodyne. Stebėtojas nieko nedaro, tik žiūri, bet jo pasyvumas aktyvus. *Lietuvių kalbos žodyno* nečystatos pirmasis apibūdinimas kaip „nešvarumo“ arba dėmės yra tam tikras būdas reikšti nuodėmę. Susitepimas apskritai yra išorės metafora (dėmė tepa paviršių), bet ji perkeliama į vidų ir naujojama vidujybei aptarti. Kitos dvi prasmės yra veiksmas – „ištvirkavimas“ ir sąmonės nuostata – „gašlumas“. Pabrėža, kaip prisimename, sako, kad veiksmą (ištvirkavimą) kiekvienas pažista esant nuodėme, o štai atitinkama „nečysta“ nuostata (gašlumas) yra problema.

Atskira tema būtų žmogaus kūnas. Čia nemaža medžiagos ir reikėtų rūpestingai aprašyti kūno erotinę topografiją – ji artikuliuota. (Krinta į akis veido įtraukimas į erotinę kūno topografiją: „Griekas yra ir ant veido kieno stebėties su nečystu pasidabojimu.“) Reikšminga nuogo-aprengto priešprieša ir kiti dalykai. Bet reikia pasitelkti daugiau tekstų. Kūnas apskritai savitas dalykas. XX amžiaus filosofijoje jis nėra nei objektas, nei subjektas, bet savitas transcendentalumo, duoties, fenomenų srities profilis. Tačiau Pabrėža, kaip ir visa naujuju amžių filosofija, kūną apskritai laiko objektu. Tuo tarpu siela yra subjektas.

Taigi skvarbus moralisto žvilgsnis aptinka nečystatos galimybę visuose pasaulio duoties būduose. Imant vadinamają noeminę pusę arba pasaulio profilius, tai žmonių veiksmai ir kalbos, taip pat gyvūnų, žmonių ir žmonių simuliakrų (lélių)

kūnų seksualinė sritis. Tasai universalumas orientuoja į stebintįjį ir jo vidujybe.

Refleksija. Toje pačioje duoties perspektyvoje, kuri būdinga naujuju laikų klasikinei filosofijai, modernybei ir kuria Pabrėža visą laiką remiasi, išsidėsto griekai mislių arba, kaip kalbama XVII–XIX amžiais, vidinės, reflektiviosios patirties dalykai. XX amžiuje atsiranda rimtų kliūčių skiriant vidinę ir išorinę patirtį, taip pat dvasią ir kūną. Aptiktas paties kūno intencionalumas sudaro keblumą taikant šią naujuju amžių filosofijos perskyrą. Sugriuvus vidinės ir išorinės patirties priespriešai darosi netgi sunku suprasti dualistinę naujuju amžių filosofijos kalbėseną. Beje, krikščioniškoje galvosenoje šis keblumas iškildavo nuolat, nes teologija kalbėjo apie kūną taip, kaip idealistinė (dualistinė) filosofija negalėjo kalbėti.

Mislias Pabrėža vėlgi supranta universaliai – tai ne tik diskursyvus mąstymas, bet visas vidujybės turinys, viskas, kas pasirodo sąmonės ekrane. Tai labai plačiai suprastos vaizduotės, vaizdinių Kanto prasme sritis – galima sakyti, visi vaizdiniai yra mislios.

Habitus dinamika

Pabrėžą mislios arba vaizdiniai domina jų ryšių su tam tikra vidujybės instancija – sprendžiančia ir pasirenkančia valia, laisvės ir atsakomybės pagrindu – aspektu.

Griešija, kurie širdėje savo nečystu daiktu iš geros valios bovijas.

Sakyčiau, svarbiausias dalykas čia yra Pabrėžos įvedama mislios energijos skalė. Bovytis – reiškia žaisti, o bovytis mislia – reiškia palaikyti vaizdinio gyvybę. Jusliu tiesiogiškumas reiškiasi tuo, kad jos duoda tik tai, kas vyksta dabar, o kai įvykis praeina, jo duotis baigiasi. Reflektivus procesas

aktyvesnis – mislios gali tverti laike, palaikomas vidujybės savitos galios – vaizduotės – bovijimosi arba žaismo. Tai vidujybės energijos, jos savaveiksmiškumo išraiška, dėl to Pabrėžai svarbus tokio bovijimosi „ilgis“: „Juo kas par ilgesnį laiką bovijos, juoba sunkesniai sugriešijo. Ant spaviednės reikia pasakyti ne tikta, kokia mislia buvo, ale kaip ilgai tą mislią turėjo.“ Ilgai turėti mislią – reiškia medituoti. Vaizdinys išlai-komas vidinės energija jėga, sufokusujant vidinį žvilgsnį ir laikant jį nukreiptą į dalyką. Tai ne diskursyvinis mąstymas, ne predikatų jungimas prie loginio subjekto. Tai ne minties judėjimas, bet jos „stovėjimas“. Bovytis mislia – reiškia išlai-kyti vaizdinį vaizduotėje.

Energetinis požiūris svarbus todėl, kad vaizdiniai pajégia užvaldyti valią. Nuodémė taip pat gali užvaldyti žmogų. Bovijimasis mislia vyksta laike. Bet laike atsiranda tai, kas remiantis Aristoteliu vadinama *habitus*. Lietuviškai tai būtų įprotis, bet ne empirinės, o filosofinės psychologijos prasme. Šia prasme apie (igytiną) įprotį kalba Descartes'as savo *Proto vado-vavimo taisyklose*.⁹ *Habitus* yra asmens pastovi dispozicija veikti tam tikru būdu: ne gryna teorinė, o pačioje valioje glūdinti veiklos prielaida. Įprotčiai susidaro, jiems atsirasti reikia laiko.

Įprotis yra fundamentali praktinės filosofijos tema, nes kai-bama apie vidines valios laisvės ar laisvos valios sąlygas. Pa-stovi dispozicija veikti vienaip ar kitaip įgyjama kartojant veiks-mus. Taip įgyjamos ir dorybės bei nedorybės. Blogi įprotčiai, be kita ko, susidaro bovijantis blogomis misliomis. Vaizduotės energija vėl ir vėl nukreipiama į tą patį dalyką ir taip valia pagenda, įgydama blogus įprotčius. O įprotis, kaip žinia, yra antroji prigimtis. Valiai gendant, nuodémė užvaldo žmogų. Mirtiną nuodémę Pabrėža apibūdina kaip sielos mirtį.¹⁰

¹⁰ Rene Dekartas, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis, 1978, p. 39.

¹¹ Viktoras Gidžiūnas, op. cit., p. 238.

Ši valios (ir proto) deformacija galiausiai lemia tai, kad nuodémė nebeatpažistama kaip nuodémė. Tie, kurie nesu-pranta, kad jiems gresia Dievo bausmės už nuodēmes, nesu-pranta šito todėl, kad nuodémė užvaldė ir iškreipė jų valią taip, kad jie nebegali laisvai apie ją spręsti. Nelieka nei laisvės, nei proto – dviejų esminių žmogiškumo apibrėžčių.

Valią energetiniu požiūriu galima apibūdinti kaip ratą. (Hermeneutika panašiai kalba apie supratimo ratą.) Kadangi nuodémė yra sugadinusi prigimtį, tai gera valia yra ne duotybė, o siekiamybė. Valia dialektiška, ji nuolatos juda ratu, darydamasi bloga arba gera. Nuodēmingi vaizdiniai įsijungia į ši valios judėjimą ir gali jį užvaldyti. Moralizavimo tikslas yra šitam pasipriešinti. Pabrėža – pamokslininkas ir nuodém-klausys – yra moralistas, vidujybės savitos instancijos – sa-žinės – pagalbininkas, jis padeda susivokti.

Pamokslas sau pačiam

Paskutinis dalykas, kurį noriu paliesti, yra tai, kad Pabrėžos diskurse – šiuo atveju pamoksle – pateikta vidujybės analizė galioja taip pat ir jam pačiam. Tai rodo imanentinį šio diskurso reflektivumą. Tasai reflektivumas lemia, kad nebegalima kal-beti apie retoriką įprastine prasme. Šiaipjau pamokslas yra homiletikos arba bažnytinės retorikos kūrinys. Retorika labai bendrai apibūdinama kaip manipuliacijos technika. Bet teksto reflektivumas, arba paties kalbėtojo vidujybės tarpimas šalia klausytojo vidujybės, moralės specialisto – šalia to, kam reikia jo pagalbos, padaro, kad retorikos aspektu reikėtų kalbėti apie autoretoriką ir savimanipuliaciją. Nežinau, ar tokie dalykai telpa retorikos teorijos kategorijų sistemoje. Filosofas čia kal-bėtų apie savimone, savižinę, savęs apmąstymą. Tai gerai pa-rodo Pabrėžos vartojama žodžio „sažinė“ forma – „sau-žinė“.